

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КРИЗ

С. А. ПТАШНИК, кандидат економічних наук
Уманський національний університет

У статті досліджується сутність фінансової стійкості держави в умовах економічних криз та зростаючої невизначеності глобального середовища. Розглянуто основні теоретичні підходи до визначення фінансової стійкості, її ключові складові та фактори впливу. Особливу увагу приділено ролі бюджетної та монетарної політики у забезпеченні макрофінансової рівноваги, а також механізмам адаптації державних фінансів до кризових явищ. Проаналізовано вплив зовнішніх і внутрішніх шоків на платоспроможність держави, рівень державного боргу та ефективність фінансового управління. Узагальнено підходи до оцінки фінансової стійкості та визначено напрями її зміцнення в умовах сучасних викликів. Отримані результати можуть бути використані для формування ефективної фінансової політики держави.

Ключові слова: фінансова стійкість держави, економічна криза, державні фінанси, бюджетна політика, монетарна політика, державний борг, макрофінансова стабільність, фінансова безпека, антикризове управління, економічні шоки.

Постановка проблеми. Фінансова стійкість держави є визначальним чинником забезпечення макроекономічної рівноваги та соціально-економічного розвитку України в умовах тривалих кризових викликів. Сучасний етап функціонування національної економіки характеризується поєднанням глибоких внутрішніх дисбалансів і потужних зовнішніх шоків, зумовлених військовою агресією, глобальною економічною нестабільністю та трансформаційними процесами. Такі умови суттєво ускладнюють формування та реалізацію ефективної фінансової політики держави.

Військові дії та пов'язані з ними руйнування економічного потенціалу призводять до скорочення доходної бази бюджету, водночас значно зростає потреба у фінансуванні оборонних і соціальних видатків. Це обумовлює посилення бюджетного дефіциту, зростання державного боргу та підвищення залежності України від зовнішньої фінансової підтримки. За таких обставин особливого значення набуває забезпечення збалансованості державних фінансів, підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів і збереження довіри міжнародних партнерів.

Додатковими викликами виступають інфляційні процеси, нестабільність валютного ринку, обмеженість інвестиційних ресурсів та необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури. У сукупності це створює складне середовище для підтримання фінансової стійкості держави та потребує впровадження адаптивних механізмів управління публічними фінансами.

Незважаючи на наявність наукових напрацювань у сфері державних фінансів, питання забезпечення фінансової стійкості України в умовах сучасних криз потребують подальшого дослідження, зокрема щодо вдосконалення інструментів бюджетної, боргової та монетарної політики. Це зумовлює актуальність комплексного аналізу та розробки ефективних підходів до зміцнення фінансової стійкості держави в умовах тривалої нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях в Україні фінансова стійкість держави розглядається як багатовимірна категорія, що відображає здатність фінансової системи забезпечувати виконання державних функцій у період нестабільності. Науковці підкреслюють, що її основою є узгодженість бюджетної політики, ефективність перерозподілу фінансових ресурсів та здатність економіки протидіяти кризовим шокам [1, 2]. У низці праць акцентується увага на тому, що макроекономічні коливання суттєво впливають на стан державних фінансів України. Йдеться про інфляційний тиск, нестабільність валютного ринку, скорочення податкових надходжень і зниження економічної активності, які ускладнюють формування збалансованого бюджету [3, 4]. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність більш гнучкого підходу до бюджетного планування та посилення антикризових інструментів державного регулювання.

Окремий напрям наукових досліджень стосується боргової складової фінансової стійкості. Вчені зазначають, що зростання державного боргу України в умовах економічних потрясінь і воєнних дій формує додаткові ризики для фінансової системи та потребує удосконалення механізмів управління борговими зобов'язаннями [5]. Водночас наголошується на важливості забезпечення прозорості боргової політики та її узгодженості з довгостроковими макроекономічними цілями. У сучасних публікаціях значна увага приділяється впливу повномасштабної війни на фінансову систему України. Дослідники фіксують суттєве збільшення бюджетного дефіциту, зміну пріоритетів державних витрат на користь сектору безпеки та оборони, а також посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування [5]. Одночасно підкреслюється необхідність інституційних реформ, цифрової трансформації управління державними фінансами та підвищення ефективності їх адміністрування.

Аналіз сучасних наукових праць дозволяє зробити висновок, що забезпечення фінансової стійкості України в умовах криз потребує системного підходу, який поєднує вдосконалення бюджетної та боргової політики, підвищення ефективності фінансового управління та адаптацію економіки до довготривалих викликів.

Методика дослідження. Мета дослідження досягається шляхом використання комплексу загальнонаукових і спеціальних методів пізнання економічних процесів, що дозволяє всебічно оцінити фінансову стійкість держави в умовах кризових явищ. Теоретичною основою роботи є наукові праці українських і зарубіжних дослідників у сфері державних фінансів, бюджетної політики, боргової стійкості та макроекономічної стабільності.

Для аналізу сучасного стану фінансової системи України використано офіційні статистичні дані, зокрема матеріали Державної служби статистики

України, Міністерства фінансів України, а також аналітичні звіти Національного банку України та міжнародних фінансових інституцій. Це дало змогу оцінити динаміку ключових макроекономічних показників, структуру доходів і видатків бюджету, а також рівень державного боргу в кризових умовах. Якісний аналіз базувався на опрацюванні наукових публікацій, експертних оцінок і аналітичних оглядів, присвячених впливу кризових факторів на фінансову систему України, зокрема воєнного стану, інфляційних процесів та зовнішньоекономічної нестабільності. Особливу увагу приділено узагальненню підходів до визначення фінансової стійкості держави та механізмів її забезпечення.

У процесі дослідження застосовано методи абстрактно-логічного аналізу для формування теоретичних узагальнень, порівняльного аналізу для оцінки динаміки фінансових показників у часі, а також системного підходу для виявлення взаємозв'язків між бюджетною, борговою та макроекономічною політикою держави. Використовувалися методи статистичного аналізу для оцінки кількісних змін фінансових індикаторів і графічного подання результатів. Застосування комплексного методологічного підходу дозволило забезпечити об'єктивність оцінки фінансової стійкості України, виявити основні ризики її порушення в умовах криз та визначити ключові напрями її зміцнення в сучасних умовах.

Метою статті є комплексне дослідження фінансової стійкості України в умовах кризових процесів, що охоплюють воєнні дії, макроекономічну нестабільність та посилення зовнішніх ризиків. У межах роботи передбачається проаналізувати сучасний стан державних фінансів, виявити основні чинники, які впливають на їх стабільність, а також оцінити ключові загрози для бюджетної та боргової системи держави. Важливим завданням є визначення можливих напрямів підвищення фінансової стійкості України шляхом удосконалення підходів до формування бюджетної політики, управління державним боргом та забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах тривалих кризових викликів.

Результати досліджень. Фінансова стійкість держави в сучасних умовах виступає ключовою передумовою стабільного функціонування економіки, особливо в періоди криз та підвищеної глобальної невизначеності. Теоретичне осмислення цієї категорії дозволяє розглядати її як комплексну характеристику, що відображає здатність держави забезпечувати виконання своїх фінансових зобов'язань, підтримувати збалансованість бюджету та ефективно реагувати на внутрішні й зовнішні виклики.

У науковому дискурсі фінансова стійкість трактується через поєднання кількох взаємопов'язаних елементів: бюджетної стабільності, боргової безпеки та ефективності фінансового управління. Вона передбачає не лише здатність утримувати контрольовані макрофінансові показники, але й можливість адаптації до змін економічного середовища без суттєвих втрат для економічного розвитку.

Суттєвий вплив на рівень фінансової стійкості мають як внутрішні, так і зовнішні чинники. До внутрішніх належать структура державних доходів і видатків, якість бюджетного планування, ефективність податкової політики та рівень інституційної спроможності. Зовнішні фактори охоплюють глобальні економічні коливання, зміну кон'юнктури фінансових ринків, а також політичні та геоелектронічні ризики. Взаємодія цих факторів визначає ступінь вразливості

державних фінансів до кризових явищ. Таким чином, для більш глибокого розуміння впливу зазначених чинників та їх ролі у формуванні фінансової стійкості держави доцільно здійснити їх узагальнення та систематизацію. Відповідне групування факторів за ключовими ознаками наведено у табл. 1.

Табл. 1. Систематизація факторів впливу на фінансову стійкість держави

Група чинників	Конкретний фактор	Сутність впливу	Потенційні наслідки для фінансів	Рівень керованості
Внутрішні	Структура доходів бюджету	Залежність від стабільних/ нестабільних джерел	Волатильність надходжень, дефіцит	Високий
	Структура державних видатків	Частка соціальних, оборонних, інвестиційних витрат	Тиск на бюджет, обмеження розвитку	Високий
	Бюджетне планування	Якість прогнозування та виконання бюджету	Дефіцити, неефективний розподіл ресурсів	Високий
	Податкова політика	Рівень податкового навантаження та адміністрування	Тінізація економіки або недонадходження	Високий
	Інституційна спроможність	Ефективність державного управління	Корупційні ризики, низька довіра	Середній
	Рівень державного боргу	Обсяг та структура запозичень	Боргове навантаження, витрати на обслуговування	Середній
Зовнішні	Глобальні економічні цикли	Фази підйому або спаду світової економіки	Зниження експорту, падіння доходів	Низький
	Кон'юнктура фінансових ринків	Доступність і вартість зовнішніх ресурсів	Ускладнення запозичень, зростання ставок	Низький
	Зовнішньоторговельні умови	Ціни на експорт/імпорт, попит на продукцію	Валютні коливання, бюджетні втрати	Низький
	Політичні ризики	Геополітична нестабільність, конфлікти	Відтік капіталу, зниження інвестицій	Низький
	Валютні коливання	Зміни обмінного курсу	Подорожчання боргу, інфляційний тиск	Низький
Комбінований вплив	Взаємодія внутрішніх і зовнішніх факторів	Посилення або пом'якшення кризових ефектів	Системні фінансові кризи або стабілізація	Залежить від політики

Примітка. Розроблено та узагальнено авторами на основі джерел [3, 7].

Важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості відіграє бюджетна політика. Вона є основним інструментом перерозподілу ресурсів та впливу на економічну активність. У періоди економічного спаду держава може застосовувати стимулюючі заходи, зокрема збільшення державних видатків або зниження податкового навантаження. Водночас надмірне зростання бюджетного дефіциту створює ризики для довгострокової стабільності, зокрема через накопичення державного боргу. Узагальнення наведених показників дає змогу простежити суттєві зміни у фіскальній політиці держави залежно від фази економічного циклу. Зокрема, спостерігається різке зростання бюджетного дефіциту та державного боргу у кризові періоди 2020 та особливо 2022–2023 років, що було зумовлено необхідністю фінансування антикризових заходів та підтримки економіки. Водночас у періоди відносної стабілізації та відновлення простежується тенденція до поступового скорочення дефіциту та стабілізації боргового навантаження. Динаміку зазначених показників та їх взаємозв'язок із темпами економічного зростання більш наочно представлено на рис. 1.

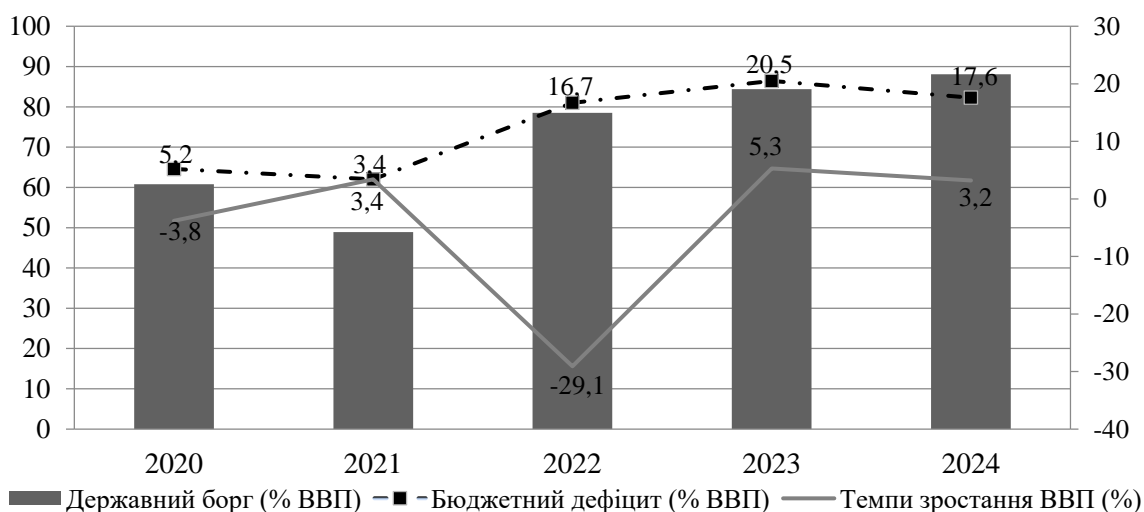

Рис. 1. Взаємозв'язок бюджетного дефіциту, державного боргу та економічного зростання в Україні

Примітка. Складено автором на основі даних Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України та міжнародних організацій.

Монетарна політика, у свою чергу, спрямована на підтримання цінової стабільності та забезпечення належного рівня ліквідності в економіці. В умовах криз центральні банки можуть вдаватися до пом'якшення грошово-кредитних умов, що сприяє активізації кредитування та підтримці економічної діяльності. Разом із тим, ефективність таких заходів значною мірою залежить від їх узгодженості з бюджетною політикою, оскільки розбалансованість дій може знижувати загальний економічний ефект. Узагальнення інструментів монетарної політики та особливостей їх застосування залежно від фази економічного циклу доцільно представити у вигляді табл. 2. Особливої уваги потребує вплив кризових шоків на фінансову систему держави. Зниження доходів бюджету, зростання видатків на соціальну підтримку та обмеження доступу до фінансових ресурсів призводять до погіршення платоспроможності держави.

Табл. 2. Інструменти монетарної політики та їх застосування в різні фази економічного циклу

Фаза економіки	Основні інструменти НБУ	Напрямок політики	Очікуваний ефект
Криза	Зниження облікової ставки; операції рефінансування; валютні інтервенції	Пом'якшення	Підтримка ліквідності банків, стимулювання кредитування
Глибока криза	Масштабне рефінансування; фіксація курсу; валютні обмеження	Екстремне пом'якшення	Запобігання фінансовій дестабілізації, стабілізація валютного ринку
Стабілізація	Поступове підвищення ставки; зменшення підтримки ліквідності	Нормалізація	Стимулювання інфляції, відновлення ринкових механізмів
Відновлення	Гнучке регулювання ставки; операції на відкритому ринку	Збалансована політика	Підтримка економічного зростання без перегріву економіки

Примітка. розроблено автором

Це, у свою чергу, спричиняє збільшення боргового навантаження та підвищує ризики фінансової нестабільності. Досвід показує, що найбільш стійкими є ті економіки, які мають диверсифіковану структуру та ефективні механізми управління фінансами.

Адаптація державних фінансів до кризових умов передбачає використання комплексу заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу шоків. Серед них – перегляд бюджетних пріоритетів, оптимізація видатків, підвищення ефективності управління державним боргом та залучення альтернативних джерел фінансування. Важливим елементом є формування фінансових резервів у періоди економічного зростання, що дозволяє забезпечити додаткову стійкість у кризових ситуаціях.

Оцінювання фінансової стійкості держави ґрунтується на системі взаємопов'язаних показників, які відображають здатність економіки функціонувати в умовах нестабільності. До таких показників доцільно віднести рівень дефіциту бюджету, частку державного боргу у ВВП, динаміку економічного зростання, інфляційні процеси та загальний стан фінансової системи. Комплексний аналіз цих індикаторів дозволяє своєчасно ідентифікувати потенційні загрози та оцінити ефективність державної фінансової політики.

Результати, наведені в табл. 3, свідчать про те, що впродовж 2020–2024 років фінансова стійкість України перебувала під впливом значних дестабілізуючих факторів. Найбільш критичними є показники бюджетного дефіциту та державного боргу, які перевищують умовно безпечні межі, що формує додаткові ризики для довгострокової фінансової рівноваги.

Табл. 3. Оцінка рівня фінансової стійкості України у 2020–2024 рр.

Показник	Орієнтовне безпечне значення	Фактична тенденція (2020–2024 рр.)	Оцінка стану
Бюджетний дефіцит	$\leq 3\%$ ВВП	Суттєве перевищення у кризові періоди	Низький рівень стійкості
Державний борг	$\leq 60\%$ ВВП	Зростання з перевищенням порогового значення	Підвищений ризик
Темпи зростання ВВП	Стабільне зростання ($> 2\text{--}3\%$)	Висока волатильність, різкі спади	Нестійкий стан
Інфляція	4–6 %	Періодичні інфляційні сплески	Помірний ризик
Валютна стабільність	Відносно стабільний курс	Девальваційний тиск у кризові періоди	Підвищений ризик

Примітка. Узагальнено автором на основі даних Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України та НБУ.

Водночас динаміка темпів економічного зростання характеризується значною нестабільністю, що обумовлено впливом як глобальних кризових явищ, так і внутрішніх структурних проблем. Інфляційні процеси та коливання валютного курсу також посилюють загальний рівень макрофінансових ризиків. Отримані результати дозволяють зробити висновок про необхідність посилення координації між основними інструментами державної економічної політики, а також впровадження більш ефективних механізмів управління державними фінансами з метою підвищення їх стійкості до кризових шоків.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що в умовах кризових потрясінь фінансова система України функціонує під значним навантаженням, що проявляється у поглибленні бюджетного дисбалансу, зростанні боргових зобов'язань та підвищенні макроекономічної нестабільності. Разом із тим, поступові ознаки відновлення економіки у після кризовий період вказують на адаптивність фінансової політики та її здатність частково нейтралізувати негативний вплив зовнішніх і внутрішніх шоків.

Отже, досягнення належного рівня фінансової стійкості потребує системного підходу, що передбачає узгоджене використання інструментів фіскальної та монетарної політики. Важливо забезпечити не лише короткострокову стабілізацію, але й створити передумови для довгострокової збалансованості державних фінансів.

Серед пріоритетних напрямів зміцнення фінансової стійкості доцільно виокремити підвищення якості бюджетного планування, раціоналізацію державних видатків, удосконалення механізмів управління державним боргом, а також посилення інституційної ефективності фінансової системи. Додаткового значення набуває забезпечення узгодженості між різними складовими економічної політики, що сприятиме формуванню стійкої макрофінансової рівноваги.

Література:

1. Григораш О., Пугач В. Фінансова стійкість України в умовах війни: реалії та перспективи. *Економіка та суспільство*, 2024. № 65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-57>
2. Возняк Г., Коваль В. Криза як форма прояву фінансової нестабільності: сутність та наслідки для місцевого економічного розвитку. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2023. №4(32). С. 71–78.
3. Денисенко Н. Фінансова стабільність в умовах війни та повоєнне відновлення економіки України. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, Amsterdam, Netherlands. 2023. С. 17–20.
4. Садура О. Б., Підгай на А. А. Фінансова стійкість банківської системи України в умовах війни. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 24–29. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-3>.
5. Bandura R., Timtchenko I., Hardman A. Supporting Ukraine's Private Sector during Wartime. Center for Strategic and International Studies. 2024. URL: <http://surl.li/ixxbpp> (дата звернення: 08.04.2026)

References:

1. Hryhorash, O., & Puhach, V. (2024). Financial stability of Ukraine in wartime conditions: realities and prospects. *Economy and Society*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-57> [in Ukrainian].
2. Vozniak, H., & Koval, V. (2023). Crisis as a form of financial instability: essence and consequences for local economic development. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 4(32), 71–78.
3. Denysenko, N. (2023). Financial stability in wartime conditions and post-war economic recovery of Ukraine. In *Collection of Scientific Papers “Scientia”* (pp. 17–20). Amsterdam, Netherlands. Retrieved April 12, 2026, from <http://surl.li/qapbwg> [in Ukrainian].
4. Sadura, O. B., & Pidhaina, A. A. (2023). Financial stability of the banking system of Ukraine under wartime conditions. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 8(4), 24–29. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-3> (accessed April 14, 2026) [in Ukrainian].
5. Bandura, R., Timtchenko, I., & Hardman, A. (2024). Supporting Ukraine's private sector during wartime. *Center for Strategic and International Studies*. Retrieved April 8, 2026, from <http://surl.li/ixxbpp>

Annotation

Ptashnyk S. A.

State Financial Stability in Crisis Conditions

This article examines the concept of state financial stability under conditions of economic and geopolitical crises, with particular attention to the challenges faced by Ukraine in recent years. Financial stability is considered as a complex and dynamic characteristic of the public financial system, which reflects the ability of the state to ensure the fulfillment of its financial obligations, maintain macroeconomic balance, and adapt to internal and external shocks.

The study highlights that modern crises, including military conflict, global economic instability, inflationary pressure, and disruptions in international financial markets, significantly affect the functioning of public finances. These factors lead to increased budget deficits, rising public debt levels, and heightened dependence on external financial assistance. At the same time, they require governments to redesign fiscal and monetary policies in a more flexible and adaptive manner.

Special attention is given to the interaction between fiscal and monetary policy as key instruments for maintaining macrofinancial stability. Fiscal policy plays a central role in resource redistribution and crisis response through public expenditures and taxation, while monetary policy ensures price stability and liquidity support within the financial system. The effectiveness of these policies is largely determined by their coordination, especially during periods of economic stress.

The article also systematizes the main internal and external factors influencing financial stability, including budget structure, debt burden, institutional capacity, global economic cycles, and geopolitical risks. It is emphasized that the combined impact of these factors determines the resilience of the national financial system. Based on the analysis of macroeconomic indicators, the study reveals that crisis periods are characterized by a deterioration of fiscal balances and increased financial vulnerability. However, gradual stabilization trends observed in recent years indicate partial adaptation of Ukraine's financial system to crisis conditions. The findings suggest that strengthening state financial stability requires a comprehensive approach that includes improving budget planning, optimizing public expenditures, enhancing public debt management, and ensuring effective coordination between fiscal and monetary authorities. These measures are essential for reducing financial risks and supporting long-term economic resilience.

Key words: *state financial stability, economic crisis, public finances, fiscal policy, monetary policy, public debt, macrofinancial stability, financial security, crisis management, economic shocks.*